

Татаров Олег Юрійович –
начальник центру післядипломної освіти
КНУВС

Форма закінчення розслідування нововиявлених обставин вчинення злочину

У статті розглянуто науково-практичні проблеми закінчення розслідування нововиявлених обставин злочинів, вчинених організованими злочинними об'єднаннями.

Організована злочинність, набуваючи все більшого поширення та професіоналізму, вимагає найбільш кваліфікованих підходів до викриття й розслідування її злочинних діянь, що, у свою чергу, потребує науково обґрунтованих форм діяльності [1, с. 91].

Перегляд судових рішень, що набрали законної сили, за нововиявленими обставинами в таких справах, – складний процес, який також потребує удосконалення.

Однією з проблем, що виникає при застосуванні цього інституту є недостатня урегульованість його кінцевого моменту. У ст. 400–8 КПК лише вказано, що після закінчення розслідування нововиявлених обставин прокурор за наявності підстав для відновлення справи направляє її разом із матеріалами розслідування або вироком, що набрав законної сили, яким винні у зловживанні чи фальсифікації доказів у справі вже засуджені, і своїм висновком, відповідно, – прокуророві, який і вирішує питання про внесення подання до апеляційного суду.

Невизначення дій суб'єктів після закінчення розслідування нововиявлених обставин вчинення злочину породжує значні проблеми у практичній діяльності органів слідства та прокуратури.

Так, прикладом може слугувати кримінальна справа, порушена відносно громадянина А за ознаками вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 212 КК України. Після проведення розслідування був винесений обвинувальний вирок, яким визнано громадянина А винним у вчиненні злочину та призначено покарання у вигляді позбавлення волі. Через деякий час А подав клопотання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Після проведення перевірки прокурор відновив провадження у справі й доручив проведення розслідування слідчому. Після проведення ряду слідчих дій начальник слідчого відділу склав висновок про закінчення розслідування нововиявлених обставин, в якому вказав на законність рішення суду, оскільки вина А підтверджується сукупністю зібраних у справі доказів, і направив справу прокурору. Прокурор району зі своїми вказівками повернув справу для проведення розслідування нововиявлених обставин. Провівши слідчі дії, начальник слідчого відділу ще раз склав висновок за результатами проведення розслідування нововиявлених обставин, де вказав на законність вироку суду й направив справу прокуророві. Прокурор знову направив справу зі своїми вказівками для проведення розслідування. Після проведення слідчих дій начальник слідчого відділу знову направив справу прокурору без висновку за результатами проведення розслідування [2]. Таким чином, внаслідок неправомірних дій посадових осіб рішення у справі не приймалося більше двох місяців, протягом яких залишалися порушеними права громадян, відносно яких було винесено незаконне рішення суду.

Одним із важливих питань, що потребує вирішення, залишається те, чи повинен слідчий складати певний документ за результатами розслідування нововиявлених обставин. У КПК відсутня норма, яка б визначала це. Проведений

нами аналіз кримінальних справ, у яких проводилося розслідування нововиявлених обставин показав, що у 93,75 % з них матеріали розслідування передаються прокурору без відповідного документу, який би підтверджував його закінчення.

Вчені по-різному висловлюють думки щодо цього питання. Деякі з них вважають, що складання підсумкового документа слідчим не повинно мати місця, оскільки це відноситься до компетенції відповідного прокурора [3, с. 41]. Інші вилучаються за необхідність складання такого документу, оскільки він був би логічним завершенням проведеного розслідування. На їх думку, цим документом могла б бути постанова про закінчення розслідування нововиявлених обставин [4, с. 11]. Аналогічну думку висловлює й М.О. Громов про необхідність складання слідчим підсумкового документа. Проте він не погоджується з самою назвою документу. "... Було б більш доцільним зобов'язати слідчого скласти розгорнуту довідку, в якій конкретно були б зафіксовані результати розслідування та його думка про доведеність чи недоведеність наявності нововиявлених обставин. Отримавши від слідчого матеріали розслідування та довідку відносно них, прокурор міг оперативно, з меншою затратою часу на ознайомлення, прийняти законне та обґрунтоване рішення" [5, с. 90].

Ми підтримуємо думку М.О. Громова та В.С. Посніка щодо необхідності складання слідчим підсумкового процесуального документу за результатами проведення розслідування нововиявлених обставин, оскільки не можна вважати досконалою усну процедуру передачі матеріалів від слідчого до прокурора. Адже може трапитися так, що слідчий під час проведення розслідування збере достатню кількість доказів, на основі яких він зробить висновок про незаконність та необґрунтованість винесеного рішення. Після цього він направить справу разом і матеріалами розслідування прокурору для складання висновку. Прокурор, ознайомившись з матеріалами розслідування може дійти іншого висновку, тобто про те, що раніше винесене рішення суду є законним. Це може бути внаслідок того, що прокурор не повністю вивчив матеріали розслідування чи не зрозумів їх сутті. А якщо раніше прокурор затверджував обвинувальний висновок чи підтримував обвинувачення в суді, то він може і вбачати підстави для поставлення перед судом питання про відновлення справи, але навмисно буде перешкоджати цьому наданими йому повноваженнями. І в разі оскарження зацікавленими особами рішення до вищестоящего прокурора, він повинен провести перевірку матеріалів розслідування. При перевірці матеріалів буде встановлено, що рішення про закриття провадження у справі було прийнято не у зв'язку з негативним проведенням слідчим розслідуванням, а внаслідок того, що прокурор не вбачав підстав для відновлення справи. І складання слідчим підсумкового документу за результатами розслідування зобов'язуватиме його з більшою відповідальністю ставитися до розслідування, а прокурора, відповідно, до вивчення матеріалів розслідування та прийняття законного рішення.

Але ми не можемо погодитися щодо запропонованої авторами назви підсумкового документу (постанови й розгорнутої довідки). Адже, якщо при запропонованих нами змінах розслідування даних про нові обставини вчинення злочину в основному буде проводитися слідчим, то як і у випадку закінчення досудового слідства, коли слідчим складається обвинувальний висновок, необхідним є складання висновку за результатам проведення розслідування даних про нововиявлені обставини. Даний висновок слідчий направлятиме прокурору, який буде приймати певне рішення, про що йтиме мова далі.

Невирішеним залишається також питання забезпечення права на оскарження рішень суб'єктів розслідування особами, інтересів яких торкається провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами. Адже залишається невідомим для засудженого, виправданого чи особи, відносно якої закрито кримінальну справу факт закінчення розслідування. Оскільки провадження за нововиявленими обставинами

завжди торкається інтересів певних осіб, то, вважаємо, що не повинно існувати перешкод для можливості ознайомлення їх з матеріалами розслідування нововиявлених обставин.

Так, згідно зі ст. 217 КПК, визнавши досудове слідство у справі, яка підлягає направленню для попереднього розгляду справи суддею, закінченим, слідчий повідомляє про це потерпілого, його представника, обвинуваченого та його представника і роз'яснює їм право ознайомитися з матеріалами справи; про це слідчий складає відповідний протокол або додає до справи копію письмового повідомлення.

У разі письмового або усного клопотання цих осіб про ознайомлення їх з матеріалами справи, слідчий повинен надати потерпілому і його представникові, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві або їх представникам можливість ознайомитися з ними.

Визнавши зібрані докази у справі достатніми для складання обвинувального висновку і виконавши вимоги ст. 217 КПК, слідчий зобов'язаний оголосити обвинуваченому, що слідство в його справі закінчено і що він має право на ознайомлення з усіма матеріалами справи як особисто, так і за допомогою захисника, а також може заявити клопотання про доповнення досудового слідства (ч.1 ст. 218 КПК).

Необхідно зазначити, що для забезпечення прав осіб, інтересів яких торкається незаконне рішення суду, що набрало законної сили, питання про ознайомлення їх з результатами проведеного розслідування нововиявлених обставини повинно вирішуватися аналогічно. Тобто, визнавши всі докази у справі достатніми для складання висновку за результатами проведення розслідування нововиявлених обставин, слідчий зобов'язаний оголосити особам, інтересів яких стосується це провадження, що розслідування даних про нововиявлені обставини закінчено й вони мають право на ознайомлення з усіма матеріалами справи як особисто, так і за допомогою захисника, а також мають право заявляти клопотання про доповнення розслідування.

Про оголошення зацікавленим особам про закінчення розслідування і про пред'явлення їм матеріалів справи, слідчий складає протокол з додержанням правил статті 85 КПК. У разі внесення зацікавленими особами клопотання, воно заноситься до протоколу, після чого слідчий повинен вжити заходи для його задоволення. Виконання цих вимог забезпечить можливість своєчасного здійснення права на оскарження дій суб'єктів розслідування. Вважаємо за необхідне закріпити це положення у КПК.

Отримавши від слідчого матеріали розслідування разом з висновком за його результатами, прокурор повинен вивчити їх. По-перше, необхідно встановити чи наявні обставини, які можуть перешкодити відновленню справи та скасуванню незаконного рішення. По-друге, – необхідно перевірити об'єктивність проведеного розслідування, вжити передбачених законом заходів щодо усунення порушень.

Нормами кримінального судочинства не встановлений чіткий термін прийняття прокурором рішення по матеріалах розслідування даних про нововиявлені обставини, які до нього надійшли. Та в практичній діяльності досить часто трапляються випадки, коли таке рішення приймається по кілька місяців, що є грубим порушенням. Вважаємо, що термін прийняття прокурором рішення повинен входити в місячний строк проведення розслідування даних про нові обставини вчинення злочину.

Як бути в разі, якщо при ознайомленні прокурора з матеріалами розслідування, яке за його дорученням проводив слідчий, виявляється неповнота його проведення та істотні порушення норм кримінально-процесуального закону? Думаємо, що це питання повинно вирішуватися за аналогією, так як і у випадку надходження до прокурора кримінальної справи з обвинувальним висновком. Так, коли при

ознайомленні прокурора з матеріалами кримінальної справи, що надійшла до нього згідно зі ст. 225 КПК виявляються порушення кримінально-процесуального законодавства, він має право повернути справу для проведення додаткового розслідування (ст. 227 КПК). У випадку виявлення прокурором порушень під час розслідування даних про нововиявлені обставини, прокурор має право направити справу для проведення додаткового розслідування.

Якщо при вивченні матеріалів розслідування прокурор не вбачає підстав для перегляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами, він має право закрити своєю постановою провадження у справі, про що повідомляє зацікавлених осіб. Зміст такої постанови чітко не визначений законодавцем, тому прокурори складають їх по-різному. Вважаємо, що в ній, відповідно до вимог КПК, що ставляться до постанов прокурора, повинні вказуватися: приводи та підстави для відновлення провадження у кримінальній справі; короткі відомості про справу, про відновлення якої надійшло клопотання; результати проведеного розслідування нововиявлених обставин. Прийняте прокурором рішення повинно бути законним та обґрунтованим. Рішення прокурора може бути оскаржено вищестоящому прокурору, згідно зі стст. 234-236 КПК.

Питання щодо закриття провадження у справі аналогічно вирішується у КПК Російської Федерації, у ст. 416 якого вказано: “При відсутності підстав відновлення провадження у кримінальній справі прокурор своєю постановою припиняє порушене ним провадження. Постанова доводиться до відома заінтересованих осіб. При цьому їм роз'яснюються право оскарження постанови в судді, який вправі вирішувати питання про відновлення провадження у цій кримінальній справі у зв'язку з новими чи нововиявленими обставинами” [6].

Після проведення перевірки матеріалів розслідування прокурор, з'ясувавши, що є підстави для перегляду судового рішення, направляє справу разом із матеріалами розслідування або вироком, що набрав законної сили, яким винні у зловживанні чи фальсифікації доказів у справі вже засуджені, і висновком вищестоящому прокурору. Справи, в яких вирок винесено апеляційним судом, прокурор області чи прирівняні до нього прокурори направляють Генеральному прокуророві чи його заступникам.

Вказівка на те, що справи направляються до вищестоящого прокурора значить, що прокурор району чи міста не має права самостійно ставити питання перед судом про відновлення справи.

Згідно зі ст. 400-8 КПК, отримавши матеріали від нижчестоящого прокурора, вищестоящий прокурор вирішує питання про принесення подання до суду. Таке нечітке формулювання породжує виникнення деяких питань: чи може вищестоящий прокурор не погодитися з висновком за результатами проведення розслідування та відмовитися направляти до суду подання про перегляд судового рішення; чи може повернути матеріали розслідування вищестоящому прокурору для проведення додаткового розслідування?

Думаємо, якщо при перевірці матеріалів розслідування нововиявлених обставин прокурор не вбачає підстав для перегляду справи він своєю вмотивованою постановою може закрити провадження у справі. У разі виявлення прокурором порушень норм кримінально-процесуального закону він має право направити справу вищестоящому прокурору для організації додаткового розслідування даних про нововиявлені обставини.

У разі згоди прокурора з висновком за результатами проведення розслідування нововиявлених обставин, прокурор складає від свого імені подання про перегляд судового рішення.

У КПК не визначено чіткий термін прийняття рішення вищестоящим прокурором. Та відповідно до ст. 19 Наказу Генерального прокурора України № 5 від 28 жовтня 2002 року “Про організацію підтримання державного обвинувачення в

суді, забезпечення його відповідності кримінальному та кримінально-процесуальному законодавству” прокурорам необхідно справи з відповідними матеріалами і висновком про необхідність перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами вивчати з прийняттям рішення в строк не більше одного місяця з дня їх надходження [7]. Такий строк є занадто довгий і не сприяє швидкому відновленню незаконно порушених прав.

Зміст подання прокурора про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами нормами КПК не визначений. У ст. 350 та ч. 2 ст. 387 КПК визначений зміст лише апеляційного та касаційного подання, що мають свою специфіку.

Відповідно до ст. 23 Закону України “Про прокуратуру України” подання з вимогами усунення порушень закону, причин цих порушень і умов, що їм сприяють, виносяться прокурором, його заступником у державний орган, громадську організацію або посадовій особі, які наділені повноваженнями усунути порушення закону, і підлягає невідкладному розгляду. Не пізніше як у місячний термін має бути вжито відповідних заходів до усунення порушень закону, причин та умов, що їм сприяють, і про наслідки повідомлено прокурору [8].

Вважаємо, що подання прокурора про перегляд судового рішення у справі за нововиявленими обставинами, яке направляється до суду, повинно складатися зі вступної, описової та резолютивної частини. У вступній частині вказуються: назва суду, в який вноситься подання; посада, звання, прізвище та ініціали посадової особи прокуратури, що вносить подання; дата та місце складання подання; відомості про особу, щодо якої було винесено рішення суду; яким судом і за якою статтею була засуджена особа, вид та розмір покарання; чи переглядалася справа в апеляційному чи касаційному порядку. У описовій частині зазначаються відомості про подію злочину, суб’єкти, що подали заяву про перегляд судового рішення, приводи та підстави для відновлення провадження у справі й проведення розслідування та підстави, згідно з якими, на думку прокурора, може бути відмінене рішення суду. В резолютивній частині подання вказується обґрунтований висновок прокурора щодо незаконності рішення суду та клопотання прокурора. Одним із них завжди буде скасування попереднього вироку суду. Іншим, залежно від результатів розслідування, – направлення справи на новий судовий розгляд чи додаткове розслідування, або за наявності для того підстав, передбачених у ст. 6 КПК, закрити кримінальну справу. Подання підписується особою, що його вносить.

Нормами кримінального судочинства також не встановлено, чи повинен прокурор разом зі своїм поданням направляти матеріали розслідування та матеріали кримінальної справи, в якій винесений вирок щодо осіб, що вчинили злочини проти правосуддя.

У процесуальній літературі одні вчені висловлюються за те, що обов’язковим є приєднання до подання довідки, в якій будуть вказані такі питання: а) в якому стані знаходиться виконання вироку засудженого; б) місце знаходження засудженого, виправданого чи особи, відносно якої справу було закрито. У випадку смерті зазначених осіб – адресу родичів, що подали клопотання про перегляд судового рішення; в) чи не була судима особа, відносно якої прийняте рішення суду [9, с. 97].

Інші зазначають, що до подання прокурора повинні приєднуватися всі матеріали, які відносяться до відновлення справи за нововиявленими обставинами й документи, які були складені в ході розслідування цих обставин. Вони направляються до суду разом зі справою, яка підлягає відновленню. На їхню думку, винятком з цього правила можуть бути матеріали розслідування й розгляду в судді, вказані у п. 1, 2 ч. 1 ст. 400-5 КПК. У таких випадках до матеріалів провадження за нововиявленими обставинами достатньо приєднати копію вироку по справі [10, с. 45].

Ми не можемо погодитися з думкою Б.С. Тетеріна, бо ці відомості вже вказані в матеріалах розслідування нововиявлених обставин та в поданні прокурора.

Вважаємо, що думка Г.З. Анашкина й І.Д. Перлова є прийнятною. Адже такий стан речей сприятиме чіткому вивченню матеріалів розслідування та винесенню правомірного рішення у максимально короткий термін. Необхідним є визначення у КПК чіткого переліку документів, що необхідно подавати прокурору до суду разом з матеріалами розслідування нововиявлених обставин.

З урахуванням вищевказаного пропонуємо внести зміни до статті 400-8 КПК, доповнивши її частиною 5 викладеною у такій редакції: *“Визнавши всі докази у справі достатніми для складання висновку за результатами проведення розслідування нововиявлених обставин, слідчий зобов’язаний оголосити особам, інтересів яких торкається це провадження, що розслідування закінчено і що вони мають право на ознайомлення з усіма матеріалами справи як особисто, так і з допомогою захисника, а також може заявити клопотання про доповнення розслідування. Закінчивши розслідування нововиявлених обставин, слідчий складає висновок за результатами його проведення й направляє прокурору.*

Перевіривши справу з висновком, прокурор приймає одне з таких рішень: затверджує висновок або складає новий; повертає справу слідчому зі своїми вказівками для провадження додаткового розслідування; закриває справу, склавши про це постанову”.

Частини 5, 6, 7 ст. 400-8 КПК вважати частинами 6, 7, 8 ст. 400-8 КПК.

Список використаних джерел

1. Романюк Б.В. Питання версії у розслідуванні злочинів, вчинюваних організованими злочинними об’єднаннями. // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2005. – № 12. – С. 147–155.
2. Кримінальна справа № 9-15. – 2004 р. // Архів Апеляційного суду АР Крим.
3. Анашкин Г.З., Перлов І.Д. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам. – М.: Юрид. лит., 1982. – 80 с.
4. Посник В.С. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам в советском уголовном процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09, 1969. – 16 с.
5. Громов Н.А. О совершенствовании уголовно-процессуальных норм, регламентирующих деятельность следователя по расследованию вновь открывшихся обстоятельств // Совершенствование уголовно-процессуальной деятельности органов внутренних дел. – М., 1984. – С. 79–92.
6. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. – М.: ИКФ “ЭКМОС”, 2002. – 480 с.
7. Наказ Генерального прокурора України № 5 від 28 жовтня 2002 р. “Про організацію підтримання державного обвинувачення в суді, забезпечення його відповідності кримінальному та кримінально-процесуальному законодавству”.
8. Про прокуратуру: Закон України, прийнятий ВР України від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53.
9. Тетерин Б.С. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам в советском уголовном процессе. – М.: Госюриздат, 1959. – 116 с.
10. Анашкин Г.З., Перлов І.Д. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам. – М.: Юрид. лит., 1982. – 80 с.

The article is devoted to the scientifically-practical problems of the termination of investigation of the again revealed circumstances of the crimes committing by organized criminal groups.